

CZU: 371.12 + 159.9.019.4:371.212

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3967090>**GESTIONAREA COMPORTAMENTELOR PROBLEMATICE ALE ELEVILOR***Tatiana-Irina IANA**Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău*

Majoritatea abaterilor comportamentale în clasă au loc nu din cauza unor patologii psihologice, ci a tulburărilor adaptative și de comportament. Gestionând eficient situațiile dificile, cadrul didactic va asigura funcționarea de zi cu zi (obișnuită a clasei de elevi), va crea un mediu propice de învățare și o relație de încredere cu elevii, prevenindu-se totodată apariția situațiilor problematice.

Cuvinte-cheie: *gestionare, comportament, funcția comportamentului, model de intervenție, întărire, pedeapsă, strategie, sistem de disciplinare.*

BEHAVIOR MANAGEMENT PROBLEMS OF THE STUDENTS

Most behavioral misconduct in the classroom is not due to psychological pathologies, but due to adaptive and behavioral disorders. By efficiently managing difficult situations, the teacher will ensure the daily functioning (regular for a class of students), will create a conducive learning environment and a trusting relationship with the students, while preventing the emergence of problematic situations.

Keywords: *management, behavior, function of behavior, intervention model, reinforcement, punishment, strategy, disciplinary system.*

Introducere

În ultimii ani se constată tot mai multe abateri disciplinare ale elevilor. Această situație impune ca, alături de competențele științifice și didactice, educatorul să dețină și competențe psihosociale pentru gestionarea comportamentelor indezirabile ale elevilor. Neglijarea aspectelor de management al clasei de elevi în curricula programelor de formare a cadrelor didactice este o problemă care, pe termen lung, poate să prejudicieze eficiența la clasă a cadrului didactic.

1. Identificarea comportamentelor problematice și intervenția pentru disciplinare

Conceptul de comportament uman a suscitât și continuă să atragă atenția cercetătorilor din domeniu. Este definit de G.Tomșa ca „o acțiune specifică observabilă, măsurabilă, învățabilă” [1, p.53-55]. Legată de acest concept, noțiunea de disciplinaritate este înțeleasă de cercetătorul citat în felul următor: „un proces de învățare; se însușește în timp, în ritmuri diferite; se pornește de la niveluri diferite; deci și metodele de intervenție sunt individuale” [Ibidem]. Pentru a controla comportamentul indezirabil al unui elev, e necesar să fie modificat (în măsura în care este posibil) mediul/contextul în care apare comportamentul, să se analizeze funcția îndeplinită de comportamentul respectiv și consecințele/beneficiul adus elevului de comportamentul adoptat, intervenindu-se apoi cu metoda specifică de corectare. Dacă metoda aplicată este bună, comportamentul indezirabil se diminuează/dispare.

Consecințele/beneficiile pozitive imediate mențin un comportament (pentru că au un impact mai mare), iar apariția comportamentului în viitor este întărită, pe când consecințele pe termen lung nu îl modifică. Eficiența acțiunilor de asistență psihopedagogică acordată elevilor, educatorilor, părinților în rezolvarea situațiilor particulare, dar și cazurilor individuale cu care se confruntă, este dată de posibilitatea consilierului școlar de a oferi soluții concrete privind: identificarea situației, stabilirea soluției, procedeele de acțiune etc. „În general, pentru acești factori educativi (îndeosebi pentru părinți), numai soluțiile concrete prezintă valoare” [1, p.23].

Funcțiile comportamentelor reprezintă nevoi pe care toți oamenii le au, de exemplu: nevoia de apreciere, de valorizare, nevoia de control, de aprobare, de comunicare ș.a., nevoi emoționale și sociale. Satisfacerea acestor nevoi asigură funcționarea optimă a fiecăruia dintre noi. De aceea, funcțiile pe care le au comportamentele nu pot fi evaluate/considerate bune/rele. În schimb, comportamentele care răspund acestor funcții pot fi evaluate și considerate adecvate sau neadecvate. Prin analiza funcțională se identifică funcția comportamentului care se dorește a fi schimbat și se poate construi apoi o strategie de intervenție. Funcțiile comportamentelor sunt: 1. Funcția de a obține ceva – beneficii sociale sau emoționale și beneficii tangibile; 2. Funcția de a evita ceva sau de a scăpa de ceva; 3. Funcția de a obține și de a evita simultan; 4. Funcția de a comunica ceva [2, p.21-35].

2. Strategii eficiente de intervenție

Strategia eficientă de intervenție include etapele: monitorizarea comportamentului, cu scopul de a culege date precise despre un comportament indezirabil; forma de manifestare a comportamentului; frecvența de manifestare; contextul de apariție, intensitatea; durata; latența – intervalul dintre stimul și manifestarea comportamentală. Metodele utilizate pentru monitorizare pot fi: observarea și automonitorizarea comportamentului, chestionarea părinților, colegilor de clasă, reflectarea asupra situațiilor anterioare similare, identificarea funcției comportamentului care se dorește a fi schimbat (se poate întocmi un tabel sub forma unei grile de observație). Se recomandă ca procesul de colectare a datelor pentru analiza funcțională să se realizeze în mai multe contexte pentru o mai mare validitate a datelor. Discuțiile individuale și deschise între părinți și cadrul didactic sunt de un real folos, pentru coroborarea informațiilor legate de comportamentele indezirabile ale copilului. O metodă eficientă de colectare a datelor este interviul structurat, care are ca scop obținerea de informații despre ceea ce face mai probabilă apariția comportamentului indezirabil al copilului, precum și despre efectele pe care respectivul comportament le are, odată realizat. În acest fel, analiza funcțională a comportamentului vizat este mai relevantă și se poate interveni și acasă, pentru schimbarea contextului în care se produce comportamentul indezirabil; se pot stabili măsuri de intervenție pentru diminuarea/înlocuirea comportamentului respectiv, prin utilizarea acelorași metode folosite de către cadrul didactic [3, p.88-103].

Metodele de intervenție asupra consecințelor comportamentului sunt: întărirea, extincția, penalizarea, modelarea, pedeapsa, molestarea, consecințele logice și cele naturale, costul răspunsului, time-out etc. Intervenția înseamnă înlocuirea comportamentului indezirabil cu un comportament dezirabil/alternativ care are aceeași funcție ca și comportamentul problematic (care aduce aceleași beneficii); acest lucru presupune ca noul comportament să fie accelerat, iar comportamentul indezirabil diminuat.

Întăririle reprezintă orice stimul care determină creșterea frecvenței de apariție a unui comportament. Întărirea este definită prin efectul ei asupra comportamentului. Același stimul poate avea conotații diferite pentru persoane diferite, după cum poate reprezenta întărire pentru un comportament și nu pentru altul, chiar în cazul aceleiași persoane – aceasta impune alegerea individualizată a întăririlor. Întărirea unui comportament reprezintă o situație de învățare în care copilul învață că există o relație între comportament și consecințele lui. Există *întăriri obiectuale* – hrană, jucării, bani, cadouri, premii; *întăriri simbolice* – diplome; *activități* – timp de joacă, dans; *întăriri sociale* – laude, încurajare, zâmbet, aplauze etc. Folosirea întăririlor presupune anumite reguli: să fie aplicate imediat după producerea comportamentului așteptat; să fie precizat motivul pentru care primește întărirea; să fie aplicată constant în formarea unui comportament nou; să fie aplicată intermitent în întărirea unui comportament deja dobândit; pentru consolidare, întărirea trebuie amânată; duce la persistența în sarcină. Există două tipuri de programe de întărire: pe bază de rată de comportamente și întărirea pe bază de intervale. Propunem câteva recomandări în aplicarea întăririlor (în cadrul programelor de întărire): aplicarea întăririlor disponibile, utilizarea întăririlor naturale; facilitarea la elevi a identificării propriilor întăriri; întăririle artificiale să fie înlocuite, în timp, cu întăriri naturale; întăririle imediate să fie înlocuite cu întăriri decalate; retragerea întăririlor – dacă acestea nu sunt eficiente; specificarea comportamentului întărit; întărirea unui comportament cu frecvență mică, în funcție de unul care are frecvență mare – prin condiționare (ex.: „Dacă faci temele, te joci.”). De ce nu utilizăm mai des întăririle pozitive? Credem că este normal și de la sine înțeles ca elevii să facă anumite comportamente dezirabile. Suntem obișnuiți să remarcăm și să scoatem în evidență doar ceea ce nu merge bine. Ne temem că întărirea aspectelor pozitive ne va scădea autoritatea. Ne temem că elevii „și-o iau în cap” și nu mai respectă regulile [4, p.67-75]. Adeseori, cadrele didactice apelează la pedeapsă – „un stimul care urmează unui răspuns, cu scopul scăderii frecvenței sale de manifestare” – pentru că este la îndemână. Aparent, pedeapsa dă rezultate imediate, induce un sentiment de control asupra clasei de elevi, la care se adaugă și miturile despre pedeapsă: „Pedeapsa ne ajută să controlăm copilul.”/ „Pedeapsa ne asigură o autoritate mai mare în fața elevilor.”/ „Profesorii severi obțin cele mai bune rezultate.”/ „Dacă nu folosim metode severe de disciplinare, crește incidența violenței în școală.”/ „Neutralizarea pedepsei duce la permisivitate, indisciplină.” Pe termen lung, pedeapsa e ineficientă și scade stima de sine a copilului, alterează relațiile de respect între elev și învățător și dă naștere la alte comportamente indezirabile, induse de teama de pedeapsă – ex.: minciuna, chiulul etc. Motivul pentru care pedeapsa nu rezolvă problema este reprezentat de faptul că nu țintește cauza comportamentelor, ci efectul (comportamentul problematic); simpla identificare a unui comportament problematic nu este suficientă pentru a decide care este metoda de intervenție eficace.

Există metode alternative la pedeapsă: consecințele naturale sunt consecințe care apar ca o urmare firească a unui comportament; consecințele logice reprezintă acțiuni sau răspunsuri care sunt aplicate ca urmare a apariției unui comportament indezirabil și au ca efect prevenirea reapariției acestui comportament; costul răspunsului este o formă de penalizare, de aceea, înainte de a utiliza această metodă, trebuie asigurată respectarea eticii în aplicarea ei; time-out reprezintă pierderea accesului la întăririle contingente cu comportamentul pentru o scurtă perioadă de timp. Între consecințele logice și folosirea tradițională a pedepselor sunt diferențe date de „regula celor trei R: relaționare, respect și rezonabilitate” [3, p.156-161].

3. Alte strategii folosite:

- strategii de schimbare a atitudinilor și sentimentelor: strategia de identificare a rolului – dacă elevul are un comportament dăunător (atât pentru el, cât și pentru ceilalți), neconștientizând consecințele distructive ale comportamentului său, consilierul/educatorul îl va pune pe elev să se identifice cu ținta propriului său comportament; exemplu: în cazul unui elev care strică anumite lucruri, i se cere să se vizualizeze pe sine în postura colegului căruia i-a stricat obiectul respectiv, să-și imagineze tot ce ar simți el, dacă cineva i-ar deteriora un lucru de-al său; întrebări: „Cum ar fi dacă altcineva ți-ar face așa ceva?”; „Ce ai face tu în aceeași situație sau într-o situație asemănătoare?”;
- strategii de schimbare a comportamentelor indezirabile sau inadecvate: strategia contactului de grup utilizează întărirea pozitivă la nivelul grupului; conducătorul grupului precizează comportamentele adecvate și neadecvate, precum și recompensele acordate pentru cele adecvate; întărirea este acordată fiecărui membru al grupului, printr-un punctaj zilnic, pe baza realizării comportamentelor dorite (după acumularea unui anumit număr de puncte, elevul se poate angaja într-o activitate selectată dintr-o listă cu activități posibile);
- strategia modelării indirecte: educatorul ajută elevul să-și schimbe comportamentul, prin observarea comportamentului pozitiv prezentat de alte persoane (în selectarea modelelor vii trebuie să se ia în considerare sentimentele elevului față de persoana respectivă; acestea trebuie să fie pozitive și ecologice);
- strategia antrenamentului asertiv: transformarea comunicării agresive în comunicare asertivă (pentru elevii cu tendințe de comportament agresiv) [4, p.211-234].

Concluzii

Un sistem de disciplinare eficient are trei elemente: un mediu de învățare, caracterizat prin relații pozitive, de încredere între profesor-elevi și elevi-elevi; metode de dezvoltare și încurajare sistematică a comportamentelor dezirabile (abordare proactivă a disciplinării); metode de diminuare (eliminare) a comportamentelor indezirabile/ineficiente (abordare reactivă a disciplinării). Problemele cadrului didactic, în relație cu clasa de elevi, nu se vor diminua odată cu emanciparea colectivelor de elevi, ci, mai degrabă, se vor amplifica, ducând la o adevărată criză educațională. În fața acestor provocări, cadrul didactic trebuie să fie pregătit teoretic, practic, social-relațional și individual-psihologic.

Referințe:

1. TOMȘA, Gh. *Consilierea și orientarea în școală*. București: Coresi, 2006. 255 p. ISSN 2068-3650
2. BURSUC, B., POPESCU, A. *Managementul clasei: ghid pentru profesori și învățători*. Buzău: Alpha MDN, 2007. 44 p. ISBN 978-973-7871-94-7
3. CUCU-CIUHAN, G., TROFIN, D. *Educarea copilului cu devieri comportamentale*. București: Sylvi, 2003. 172 p. ISBN: 973-628-051-9
4. GOLU, P., VERZA, E., ZLATE, M. *Psihologia copilului*. București: Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1998. 224 p. ISBN: 973-30-3771-0

Date despre autor:

Tatiana-Irina IANA, doctorandă, Școala doctorală Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă” din Chișinău; profesor pentru învățământul primar la Școala Gimnazială „Nicolae Iorga” din Slatina, jud. Olt (România).

E-mail: tatianaiana@yahoo.com

Prezentat la 16.03.2020